

Je vojna vždy hriechom?

Jozef Duháček

22. marca 2024 ✝ *Cirkev História Politika*

Louis Renault vojnu definuje ako súbor *násilných činov, ktorými sa usiluje jeden štát vnútiť svoju vôľu druhému štátu*. Noldin definuje vojnu ako boj množstva proti vonkajšiemu množstvu, za ktorý je zodpovedná verejná autorita, ktorá ním ochraňuje verejné dobro. Vojna môže byť útočná alebo obranná podľa toho, či ju štát iniciuje alebo na útok reaguje. V istom zmysle, pokiaľ ide o ochranu práva zbraňou, je každá vojna aj útočná, aj obranná.

Emile Signol, Dobytie Jeruzalema križiakmi, 15. júla 1099

zdroj: wikimedia commons / Giraudon, The Bridgeman Art Library

Dnes sa vo všeobecnosti odsudzuje útočná vojna, no jestvuje teória preventívneho úderu, ktorá situáciu komplikuje. Okrem toho, dnes je väčšina štátov združená v OSN a tiež v rôznych obranných paktoch a v takom prípade ak jeden štát zaútočí napadne iný, podľa štatútu takého združenia sa všetky členské štáty združenia musia postaviť útočníkovi, hoci samé neboli napadnuté. Bude to potom útočná alebo obranná vojna? Treba konštatovať, že bude obranná, hoci medzinárodné vojsko bude útočiť na neposlušného člena, prípadne aj na jeho vlastnom území.

Z morálneho hľadiska vojna je buď spravodlivá alebo nespravodlivá podľa toho, či sa opiera o morálne bezchybný titul, alebo nie. Právny pozitivizmus, podľa ktorého je ultimátnym zdrojom práva štát, ergo vláda, resp. panovník, sa o morálne bezchybný titul nestará, pretože to, čo štát nariadi, vrátane vojny, môže byť len dobré. Právny pozitivizmus rieši ako viesť vojnu (akými prostriedkami), nie však za akých okolností možno vojnu iniciovať.

Obranná vojna je dovolená, ak štát skutočne bráni vec, na ktorú má právo, ako vlastnú celistvosť, vlastné územie, slobodu a pod. Ak je toto právo iba pravdepodobné, aj vtedy je vojna mravne dovolená, lebo platí právna zásada, že v pochybnosti je na tom lepšie ten, kto vec drží. Ak je spravodlivé a mravne dovolené, aby jednotlivec bránil svoje právo, ak treba tak aj so zbraňou, môže tak urobiť aj štát, ktorý pozostáva z jednotlivcov. O tom nikdy nebolo a nemôže byť pochyb.

Morálna prípustnosť vojny, resp. existencia spravodlivej vojny je spojená s princípom konania s dvojakým účinkom. To je taký skutok, ktorý má dobrý aj zlý efekt. Napríklad odseknutie nohy človeku je zlá vec, lebo

ho zmrzačí, ale pokiaľ mal v tej nohe neliečiteľný a nebezpečný nádor, má tento zlý skutok aj dobrý účinok. Princíp vraví, že takýto čin sa môže uskutočniť iba ak je primárnym úmyslom ten dobrý efekt a zlý účinok, je nevyhnutným, nechceným, ale trpeným dôsledkom. Zároveň musia byť splnené tieto podmienky:

- Čin samotný musí byť morálne indiferentný (neurčitý) alebo morálne dobrý.
- Zlý efekt nesmie byť dosiahnutý spôsobom akým je dosiahnutý efekt dobrý.
- Motívom môže byť jedine dosiahnutie dobrého efektu.
- Dobrý účinok musí byť prinajmenšom v dôležitosti ekvivalentný k zlému efektu.

Sv. Tomáš Akvinský kladie štyri námietky proti mravnej prípustnosti vedenia vojny:

1. Zdá sa, že vedenie vojny je vždy hriech, lebo trest sa uvaluje len za hriech, a Pán sľubuje bojujúcim trest, „všetci, čo sa chytajú meča, mečom zahynú“.
2. Čokoľvek je proti božskému prikázaniu, je hriech. Ale bojovanie je proti božskému prikázaniu a Pán prikázal: Neodporujte zlému. Ak ťa niekto udrie po pravom líci, nadstav mu aj druhé. A apoštol povedal Nepomstite sa sami, milovaní, ale ponechajte miesto hnevu; veď je napísané: „Mne patri pomsta, ja sa odplatím,“ hovorí Pán.
3. To, čo odporuje úkonu cnosti je hriech. Vojna je proti mieru a teda je hriechom.
4. Každé cvičenie sa v dovolenej veci je dovolené, ako je zrejmé v štúdiu rozličných umení a vied. Avšak cvičiť sa v boji, čo sa deje pri turnajoch, je Cirkvou zakázané a umierajúci v takýchto potýčkach nemajú právo na cirkevný pohreb. Zdá sa teda, že vojna je jednoducho vždy hriechom.

Odpovedá na ne takto:

Musí sa povedať, že k spravodlivej vojne sa vyžadujú tri veci.

Najskôr **autorita vládca**, z rozkazu ktorého sa vedie vojna. Lebo súkromnej osobe neprináleží viesť vojnu, pretože môže obhajovať svoje právo na vyššom súde. Takisto zvolávať vojsko, čo sa pri vojnách musí stať, neprináleží súkromnej osobe. Keďže starosť o štát je zverená vládcovi, im náleží chrániť celistvosť obce, kráľovstva alebo provincie, ktoré im podliehajú. A ako ich dovolene chráni mečom proti vnútorným rozbrojom a násiliu tým, že trestajú zločincov, podľa onoho Apoštolovho: „vládna moc nie nadarmo nosí meč; je Božou služobníčkou, vykonávatelkou hnevu na tom, kto robí zle“, tak im tiež prináleží mečom chrániť celý štát proti vonkajším nepriateľom. Preto tiež panovníkom pripomína v Žalme: „Vyslobodte chudobného a bedára z rúk hriešnikových ho vyslobodte.“ Preto Augustín hovorí, Proti Faustovi: „Prirodzený poriadok vyžaduje, aby moc a rozhodovanie o vyhlásení vojny patrilo panovníkom.“

Potom sa vyžaduje **spravodlivá príčina**, totiž aby tí, ktorí sú kvôli niečomu napadnutí, kvôli niečomu si to napadnutie zaslúžili. Preto Augustín hovorí: „Definíciou spravodlivej vojny býva, že mstí krivdu, teda že trestá národ alebo štát, ktorý buď opomenul pomstiť zločiny, ktoré jeho poddaní urobili, alebo vrátiť, čo bolo neprávom vzaté.“

Po tretie sa vyžaduje, aby **úmysel bojujúcich bol správny**. Teda že vojnou sa zamýšľa buď, aby sa zaistilo nejaké dobro alebo aby sa vyhlo nejakému zlu. Preto Augustín hovorí, že: „U pravých ctiteľov Božích sú prípustné tiež také vojny, ktoré sa nevedú z ukrutnosti alebo žiadostivosti, ale zo snahy po mieri, aby zlí

boli potrestaní a pomohlo sa dobrým.“ Avšak môže sa stať, že vojna sa stáva nedovolenou pre zlý úmysel, hoci ju vypovedá zákonná moc a je na to spravodlivý dôvod. Lebo Augustín hovorí, že: „Žiadostivosť škodiť, pomstychtivá krutosť, nepokojný a neskrotný duch, horúčkovitá vzdorovitosť, chuť panovať a im podobné veci je to, čo sa právom na vojne zavrhuje.“

K prvej námietke cituje sv. Augustína, že „chytať sa meča znamená ozbrojiť sa, aby som niekoho pripravil o život bez príkazu alebo povolenia nadriadenej alebo zákonnej authority.“ Na druhej strane použiť meč (ako súkromná osoba) autoritou panovníka alebo sudcu, alebo (ako verejná osoba) horlivosťou pre spravodlivosť a autoritou, takpovediac Božou, neznamená „chytať sa meča“, ale použiť ho na príkaz iného. A ani tí, ktorí hriechne používajú meč, nie sú vždy zabití mečom, no vždy zahynú vlastným mečom, pretože ak sa nebudú kajať, budú za svoje hriechne používanie meča večne potrestaní.

K druhej námietke tiež cituje Augustína, žeby sme mali byť pripravení neodporovať zlu a zdržať sa odporu a obrany. Napriek tomu je niekedy potrebné, aby človek zlu pre spoločné dobro alebo pre dobro tých, s ktorými bojuje, odporoval. Preto Augustín hovorí: „S tými, ktorých musíme potrestať milosrdnou prísnosťou, je potrebné zaobchádzať mnohými spôsobmi proti ich vôli. Lebo keď oslobodzujeme človeka z nezákonnosti hriechu, je dobré, aby bol porazený, pretože nič nie je beznádejnejšie ako šťastie hriešnikov, z ktorého povstávajú hriešna beztretnosť a zlá vôľa ako vnútorný nepriatelia.“

K tretej námietke odpovedá, že tí, ktorí vedú vojnu spravodlivo, sa usilujú o mier, a tak nie sú proti pokoju, okrem zlého pokoja, ktorý Náš Pán „neprišiel priniesť na zem“. Preto Augustín hovorí: „Nehľadáme mier, aby sme boli vo vojne, ale ideme do vojny, aby sme mali mier. Budte teda vo vojne mierumilovní, aby ste mohli poraziť tých, proti ktorým bojujete a priviesť ich k prospechu z mieru.“

Na štvrtú námietku hovorí, že cvičiť sa v boji nie je všeobecne zakázané. Zakázané sú nezriadené a nebezpečné cvičenia, z ktorých pochádzajú zabíjanie a lúpežníctvo.

Tolko sv. Tomáš. Podľa sv. Augustína teda vojnu môže vypovedať len vladár, ale iba vtedy, ak je potrebná. Hlavným cieľom vojny je mier, *tranquilitas ordinis*, pokojnosť poriadku. Vojna má trestať vinníkov, ktorí zámerne porušujú mravný poriadok. Ale to nie je vždy nevyhnutné. Proti vinníkovi možno zakročiť vojnou aj vtedy, ak nie je zlomyseľný a predsa poruší mravný poriadok. Vojna ničí jednotu ľudského pokolenia, rozbíja ľudskú rodinu a preto nie je dovolená bez príčiny. Táto náuka sa nikdy podstatne nezmenila. Jezuita L. Taparelli (1793 – 1862) ju formuluje takto: „Vojnu má viesť iba ten, kto má v rukách najvyššiu štátnu moc.“ Ale ako môže byť vladár sudcom vo vlastnej veci? Nemá byť sudca vyššie ako súdený? Taparelli odpovedá, že porušením práva sa vytvára v napadnutej stránke akási autorita alebo zvrchovanosť, ktorá jej udeľuje právomoc potrestať vinníka, aby sa obnovil právny poriadok, ktorý prirodzenosť chce chrániť.

Ak ide o závažné dobro, vojna sa môže dokonca odporúčať. Ak je to vec spravodlivá, ale nie nevyhnutná, je dobré vojne sa vyhnúť, nemôže zaväzovať. Ak má vojna zaistiť alebo priniesť nejaké mravné dobro, musí byť väčšie a istejšie ako výhody, ktoré prináša mier. Keďže sa v prípade konfliktu často na obidvoch stranách javí rovnosť upieraných práv, je treba hľadať rozhodcu medzi stranami, ktorým musí byť neutrálny štát alebo medzinárodná autorita.

Miniatúra stvárňujúca II. križiacku výpravu, z knihy Dejiny zámoria (Histoire d'Outremer)

Viliama z Tyru, 14. storočie

zdroj: wikimedia commons

Spravodlivé príčiny vojny sú: trestať zločiny a toho, kto ich bráni, náhrada za škody, zaistiť sa proti istému a pravému nebezpečenstvu. Vojna má zaistiť mier. Treba chcieť mier a preto treba uprednostniť rokovanie a pripustiť návrhy na zmierenie, ak sú náležité a spravodlivé. Vojnu treba viesť tak, aby sa bezbranným a nebojujúcim škodilo čo najmenej. Nemá zmysel odporovať až do krajnosti a viesť vojnu, keď je šanca zvíťaziť malá. Treba sa vyhýbať sa pustošeniu, ktoré nemožno regulovať. Treba zachovávať mravné zákony. Taparelli podčiarkuje jednotu ľudského pokolenia, ktorú usmerňuje medzinárodné právo. Medzinárodné právo je rozšírené verejné právo.

Ústrednou zásadou medzinárodného práva je spravodlivosť. Ale sama nestačí. Určiť spravodlivosť v medzinárodných vzťahoch je veľmi ťažké, lebo veci sú často zložité a sporné strany zvyčajne nechcú akceptovať autoritu arbitra, ktorý by mal spravodlivosť určiť. Preto spravodlivosť sa má dopĺňať láskou. Už v samotnej spravodlivosti je minimum lásky. Nemôžeme niekoho milovať, ak mu nedáme, čo mu náleží. Ale láska mu dáva viac ako mu patrí. Nie podľa rovnosti, ale podľa hojnosti.

Niektorí autori sumarizujú katolícky náhľad na vojnu v šiestich podmienkach spravodlivej vojny:

- legitímna vláda (*auctoritas*),
- spravodlivá príčina (*causa iusta*),
- správny úmysel (*intentio recta*),
- primerané prostriedky (*debitus modus*),
- primeranosť dobru, ktoré má zaistiť (*proportionalis*),
- rozlíšenie civilného obyvateľstva od vojenského personálu (*kombatanti a non kombatanti*).

Žeby už viac nebolo vojny je nereálne. Po každej veľkej vojne síce ľudia organizujú konferencie, zakladajú pakty a obranné zmluvy, sľubujú sa polepšiť, nikdy viac nedopustiť vraždenie a spúšť, ale sotva zabudnú na prežité utrpenia, už zas vyvolávajú spory. Ako alkoholicy, ktorí sľubujú, že nikdy viac nevypijú už ani kvapku, ale pri najbližšej príležitosti sa opijú znova.

Vojny na Blízkom východe nás až tak veľmi netrápili, lebo to bolo ďaleko, vojna na Ukrajine však ukázala, že ani v Európe nemožno čakať večný mier a treba počítať s vojnou, ktorá skôr či neskôr vypukne a treba sa pýtať, čo je dovolené pri obrane.

Odvolaním sa na sv. Tomáša treba odpovedať, že každý podstatný zlý – teda hriechy čin je zakázaný. Niekedy je ťažké určiť, či je čin ozaj mravne zlý alebo len indiferentný. Ale stále existujú veci, ktoré sú definitívne mravne zlé – úmyselne priamo zabiť nevinného. A nevinnými sú obyčajne civilisti, nevojaci ako ženy, deti, starci atď. Podobne zakázané je zabiť vyjednávačov, rukojemníkov, zajatcov atď., ktorých chráni zákon. Ale môžu byť zabití nepriamo bombardovaním alebo ostreľovaním mesta, ak je to nevyhnutné na dosiahnutie cieľa.

Niektorí autori si myslia, že je zakázané otráviť studne, vodovody, pramene, ničiť energetické a telekomunikačné siete, ale nezdá sa to byť pravdou, aspoň podľa prirodzeného práva nie, lebo to sú prostriedky vhodné pre cieľ; veď ak slobodno usmrtiť ľudí a nepriamo aj nevinných, tak aj toto je dovolené. To isté treba povedať o zbraniach hromadného ničenia. Prirodzený zákon ich použitie priamo nevylučuje. Iná vec je, ak sú tieto veci zakázané medzinárodnou dohodou. Vtedy dohodu treba dodržať.

Nie je dovolené ničiť charitatívne, umelecké, historické a náboženské predmety a stavby, ako sú nemocnice, múzeá, galérie, kostoly, lebo to nie sú vojenské ciele. Ale ak by ich nepriateľ použil ako vojenské ciele, nebolo by to zakázané.

Vo vojne je zvykom používať úklady a lži, avšak tie sa javia ako lož a klamať neslobodno nikdy. Niektorí autori si myslia, že len také lži možno použiť, ktoré možno predvídať. Ale práve v nepredvídateľnosti spočíva účinnosť takýchto úkladov.

Sv. Tomáš hovorí, že cieľom lži je oklamať nepriateľa. Človeka možno oklamať slovom alebo skutkom dvoma spôsobmi. Po prvé, tým, že vám niekto povie niečo nepravdivé, alebo tým, že poruší sľub, a to je vždy nezákonné. Nikto by nemal klamať nepriateľa týmto spôsobom, pretože existujú určité „práva vojny a zmluvy, ktoré by sa mali dodržiavať aj medzi nepriateľmi“.

Po druhé, človek môže byť oklamán tým, že mu neprezeráme cieľ a úmysel toho, čo hovoríme alebo robíme. Nie vždy sme povinní to urobiť, hovorí Tomáš, pretože aj v posvätnnej náuke zostáva veľa vecí skrytých, najmä pred neveriacimi, aby sa tomu neposmievali – „Nedávajte sväté psom“. Preto by mal byť plán vojenského ťaženia dobre skrytý pred nepriateľom. Z tohto dôvodu sa vojak musí naučiť okrem iného aj umenie skrývať svoj zámer, aby sa to nedozvedel nepriateľ. Pod pojmom leš, ktorá môže byť zákonne použitá v spravodlivej vojne, sv. Tomáš rozumie takéto utajovanie.

Leš pri vedení vojny nie vždy je lžou, ale *restrictio late mentalis*, ktorá je z vážnej príčiny dovolená.

Podľa prirodzeného práva porazení vojaci sú vinní a je možné ich usmrtiť. No vojaci dnes obyčajne bojujú z donútenia a preto nie sú automaticky vinní. Podľa Rglement International Červeného kríža z 18. októbra 1907 neslobodno vraždiť vojnových zajatcov, ale treba s nimi zaobchádzať podľa istých smerníc. Zakazuje sa zabiť protivníka, ktorý sa vzdal, používať uniformu nepriateľa, nútiť ho, aby bojoval proti vlastnej krajine. Zakazuje sa bombardovať, plieniť obsadené miesta, čo by sa azda inak prirodzenému zákonu nepriečilo.

Podľa prirodzeného zákona je porazený povinný prijať podmienky mieru, pokiaľ je ďalší odpor nezmyselný, lebo to vyžaduje verejné blaho. Vojaci by sa nemali zúčastňovať v nespravodlivej vojne. A ak majú morálnu istotu o jej nespravodlivosti, nemôžu to urobiť na nijaký spôsob. No v zložitých medzinárodných otázkach a najmä dnes, keď je umenie politickej propagandy na nebývalej úrovni a jej mimoriadna dostupnosť je podporená všadeprítomnými médiami, vojak sotva dokáže s istotou rozpoznať nespravodlivosť vojny, do

ktorej je povolaný a tak môže konať svoju povinnosť.

Salamanský teológ Francisco de Vitoria sformuloval tri všeobecné pravidlá vedenia spravodlivej vojny:

- Viesť (spravodlivú) vojnu je možné, len keď je to skutočne potrebné a nie je iná možnosť. Od panovníka/vlády sa však požaduje urobiť všetko pre to, aby sa vojne vyhol, teda sa má snažiť udržiavať priateľské vzťahy s inými štátmi a nerobiť nič, čo by mohlo byť spravodlivým dôvodom na začatie vojny proti nemu, nemá rozpútať vojny pod neistou zámienkou a podobne. Inak nekoná ako dobrý kresťan.
- Ak už bola vojna vyhlásená na základe spravodlivého dôvodu, nesmie sa viesť totálne – aby úplne zruinovala a vyhladila obyvateľstvo štátu, proti ktorému sa vedie, ale iba v takom rozsahu, v ktorom je to potrebné na dosiahnutie kompenzácie za nespravodlivosť a škody spôsobené týmto štátom, a zaistenie mieru a bezpečnosti.
- Po skončení vojny sa víťaz (predpokladá sa, že je to štát, čo viedol spravodlivú vojnu) má k porazenému nepriateľovi správať mierne a s kresťanskou láskou a nemá voči nemu vystupovať ako prokurátor, ale ako spravodlivý a milosrdný sudca.

Najmä tá tretia podmienka býva problematická, lebo víťaz, aj keď viedol spravodlivú vojnu, má záujem, aby spor skončil pre neho čo najpriaznivejšie.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/je-vojna-vzdy-hriechom/>